

כי מציון – פרשת נשא

דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

מכון מניטו

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנג', ידידיה ונגרובר ואיתי קולין (ה"ע – הערת העורכים)

הנזיר ונדר הנזירות

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה
כִּי יִפְּלֵא לְנָדָר נָזִיר לְהַזִּיר לָהּ (במדבר ו, ב).

מעמדו של הנזיר מבחינת התורה הוא דו משמעי. מצד אחד הוא נחשב לקדוש: "כָּל יָמֵי נְזִירוֹ קֹדֶשׁ הוּא לָהּ" (שם, ח). למרות זאת, בסוף תקופת נזירותו, הוא צריך להביא קורבן חטאת, דווקא מפני שהוא התחייב בנזירות. במילים אחרות, מצב הקדושה שהוא קיבל על עצמו – ולא כדי למלא אחר חובות של התורה, או מתוך הכרח כלשהו¹ – כמו מוביל אותו לסוג של אשמה, הרובצת עליו כל עוד הוא לא קיים את חובתו. זוהי אשמה 'חפה מפשע': להיות כפוף לחובה שקיבלת עליך בהתנדבות, אך לא הספקת לבצע אותה.

כך, כל זמן שהוא בנזירותו, הוא אינו יכול להיחשב כצדיק², והוא יצטרך לכפר על סיכוני העבירה שהוא נחשף אליהם מרצונו. אולם אחרי שהוא עמד באתגר זה, 'היוצא מן הכלל', יברכו אותו על מעשה הגבורה שלו, והוא יאושר במעמדו כצדיק.

אנחנו מבינים אם כן למה הפסוק משתמש במילה 'פלא' לגביו. צריך להבין זאת במשמעות המדויקת של הביטוי 'יוצא מן הכלל' – הוא יצא מהכלל של ההתנהגויות הרגילות. הנדר טומן בחובו סוג של גבורה, מלאת סכנות, שהתורה לא מספקת להן הגנה, בשונה מהמצב לגבי יתר מצוות התורה. התורה קובעת דברים בהתאם לטבע האנושי האמיתי. מקור ההתגלות של התורה הוא בורא העולם, בורא עולמם של בני האדם, ולא המייסד של כת נזירית זו או אחרת. לכן השגחה מיוחדת (סייעתא דשמיא)³ מלווה את קיום המצוות. משום כך, כשאדם מקבל על עצמו חוקים נוספים, יהיה אשר יהיה המניע לגבורה הנועזת הזאת, הוא מסתכן.

לכן התורה לא מצווה על מעמד של נזיר. היא צופה אותו, סובלת אותו, מחוקקת בעניינו, אך היא איננה מייסדת אותו.

בעידן שלנו, מקובל לכנות את מצב הנזירות שמתארת התורה בשם: 'חומרות', שהמניעים לקיומן – בין אם הן דתיות או חילוניות – אינם מובנים מאליהם.⁴

במקומות רבים בתלמוד, שאין כאן המקום לדון בהם, נראה שרבותינו הבחינו בכך שמאחורי הנזירות מסתתרת לעתים קרובות התנהגות נרקסיסטית.⁵ למרות זאת, באופן כללי, המסורת היהודית מקבלת את החומרות כתרפיה. אכן, יש מצבים שבהם המאבק נגד היצר נזקק לעזרה על ידי חומרות שמתחייבים אליהן באמצעות נדר, על מנת לחזק את הרצון הטוב. וכל זה מכובד מאוד. הַרְרָמָה מתחילה כאשר, מתוך סוג של גאווה, מציגים את 'הקביים' של החומרות כאילו הם כללי התורה, ומבקשים להטיל את קיומן על כל הקהל.

המושג של 'אשמה חפה מפשע' המופיע למעלה, יכול להיראות כפרדוקסאלי. אבל האמת היא שהדברים מושרשים בלשון חז"ל: משמעותו של המונח 'חייב' – אשם – עשויה גם להיות 'כפוף לחובה'. מי שנתון לחובה ועדיין לא קיים אותה – הוא בגדר 'חייב'. ובכל זאת האשמה הזאת היא 'חפה מפשע', מפני שבאמת לא נעשה עד כה שום חטא, אף שיש מעין 'חטא', בכך שהאדם חייב את עצמו ללא מחשבה מספקת. לכן רגילים במסורת היהודית להוסיף לכל הבטחה את המילים 'בלי נדר'. על אותה דרך, המונח 'זכאי' פירושו גם 'חף מפשע', משוחרר מהחוב על ידי קיום החובה.

רואים מכאן כמה הדיוק במילים העבריות עצמן יכול להאיר את האמת שבתורה.

⁴ דוגמה לחומרות חילוניות: אדם שמטיל על עצמו כבלים מוסריים מיוחדים, כמו לעזור למישהו אחר על חשבון מצבו הכלכלי בצורה מופרזת.

⁵ ראה ספרי, פרשת נשא, פסקה כב, על הפסוק בספר במדבר ו, ב (בעניין הנזיר מן הדרום, שהסתכל על כבאותו במעיין).

¹ ראה 'תורה תמימה' על פסוקנו, הערה י.

² שמה יעבור על נדר נזירותו לפני סוף הנזירות (ה"ע).

³ קיימת סיעתא דשמיא בקיום המצוות משום שהחובה מקנה לך זכויות. מצב זה לא תקף אצל הנזיר, מכיוון שהוא מכניס את עצמו בחיובים שאינם מן התורה (ה"ע).

וְלִבְנֵי קָהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם

בְּכִתְּפָם יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט).

פרק ז של הפרשה מתאר את טקס חנוכת המשכן. תרומתם של ראשי השבטים לחנוכה זו כללה גם שש עגלות, המיועדות למשפחות הלויים שהוטל עליהן לשאת את החלקים השונים של המשכן, לאורך כל תחנות המסע במדבר. בני קהת לא קיבלו עגלות, מכיוון שהיו ממונים על כלי המשכן עצמם.⁶ היה עליהם לשאת אותם על הכתף: "בְּכִתְּפָם יִשָּׂאוּ".

ההוראה שבפסוק זה ברורה: אלו מהלויים שהיו ממונים על המשכן כבית המוקדש לעבודה, היו רשאים להשתמש לעבודתם באמצעים שהתעשייה האנושית מספקת כדי לסדר את יחס האדם לסביבתו, לביתו, שהרי העולם נברא כ'ביתו של האדם'. כמו כן, המשכן, המבשר את המקדש בתקופת ההליכה במדבר, הוא בית לאיש הקדושה, לכהן. כשם שהאדם מקבל על עצמו לטפל בעולם, ומסדר אותו בעבודתו (במשמעות הראשונית של המילה 'עבודה': מלאכה), כך הוא בונה את 'בית הקדושה', בית המקדש, כמקום של מפגש בין הבורא לנברא, על ידי העבודה (במשמעות השנייה של מילה זו: פולחן).

אנחנו יודעים שההגדרה של העבודה – במובן הראשוני שלה, המלאכה – נלמדת דווקא מאותן המלאכות הנצרכות לבניית המשכן.⁷ לכן אך טבעי היה שעבור השירות במשכן – כבית – ישתמשו באמצעים שנועדו לסדר את המאמץ של העבודה, כלומר במכלול הטכניקות שהאדם מסוגל להמציא. במקרה זה, מדובר בהובלה באמצעות העגלות. ראשי השבטים הם אלה שהיו צריכים לספק את העגלות הללו, מפני שתפקידם הוא לפתור את הבעיות הכלכליות של האומה (מלאכה), ולמסור אותן ללויים – שתפקידם הוא לדאוג לחיים הרוחניים של האומה (פולחן).

אולם, כלי העבודה עצמם אינם חלק מהבית, מהמשכן כבית. המרחב שלהם איננו המרחב של העולם; הוא הפנימיות שלו. כשם שהנשמה מחוברת לגוף, אך איננה 'חלק' מהגוף, אלא היא מה שמחיה את הגוף ומאפשר את המודעות של האדם לעצמו. לכן, עבור משפחת קהת, שהיא משפחתם של משה ואהרן, השירות הוא ישיר וללא אמצעים. מה שהם נושאים – הם נושאים בעצמם.

השיר

התלמוד דן במישרין בעיקר ייעודם של הלויים – השיר – ונותן לנו להבין, מתוך הפסוק, את משמעות העבודה המבוצעת על ידי האדם עצמו, שהייתה מיוחדת למשפחת קהת:

"וְלִבְנֵי קָהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בְּכִתְּפָם יִשָּׂאוּ". ממשמע שנאמר "בְּכִתְּפָם" – איני יודע שיישאו? מה תלמוד לומר "יִשָּׂאוּ"? אין יִשָּׂאוּ אלא לשון שירה, וכן הוא אומר (תהלים פא, ג): "יִשָּׂאוּ זִמְרָה וְתִנּוּ תָּף". (ערכין יא, א)

יש כאן רמז לכך שהשיר, הייעוד המיוחד ללויים, מוזכר בתורה, במילה "יִשָּׂאוּ". מונח זה בא מהשורש 'נשא', שנותן את השם לפרשה, ומשמעותו: התעלות, בכל המשמעויות של המונח.

האנלוגיה כאן ברורה: כבר בקשר לפסוק בפרשה הקודמת, הגמרא ציינה ש"עֲבֹדַת עֲבֹדָה" פירושה 'שיר':

"כָּל הָאֵל הָאֵל עֲבֹדַת עֲבֹדָה וְעֲבֹדַת מִשָּׁא בְּאֵהָל מוֹעֵד" (במדבר ד, מז), אמר ר' יוחנן... "לְעֹבֵד עֲבֹדָה" – איזה עבודה שצריכה עבודה? הוי אומר: זו שירה. (ערכין יא, א)

במילים אחרות, השיר מלווה כל עבודה אחרת. הוא הנשמה של ההתעלות המתרחשת בעבודה.

המשוררים

שבט לוי, המיועד לליווי הרוחני של האומה הישראלית, היה מכוח זה ערב לאחדותם של כלל השבטים. אנחנו רגילים לרעיון של שנים עשר שבטי ישראל, אולם למעשה ישנם שלושה עשר. וכפי שידוע, הערך המספרי של המילה 'אחד' הוא שלוש עשרה.

ליעקב היו שנים עשר בנים, אך צאצאיו של יוסף התחלקו לשני שבטים: אפרים ומנשה, כך שהשם של יוסף נעלם ממספר בני יעקב, ובמקומו באים שני בניו. נמצא אם כן שלאמיתו של דבר היו שלושה עשר שבטים. אך לאחר חטא העגל, שבט לוי, שלא היה שותף לאירוע, הובדל משאר שבטי ישראל.⁸

על ידי הבדלה זו, שבט לוי היה ערב לאחדות הקדושה של כלל ישראל. היום, בהשאלה, אפשר היה להניח שכלל היהודים שיעודם המיוחד הוא 'דתיות', היו צריכים למלא את התפקיד של שבט לוי. אך ניתוח סוציולוגי מפורט היה מוכיח בקלות שהיהודים החרדים, למעט מקרים נדירים, נוטים, בדרך הפוכה, להתנהל כמייסדי שבטים 'פרושים', ומנשלים את הכלל מהקדושה שצריכה לשרת את כולם, ולא רק לשרת את עצמם.

כנגד זה, הפייטנים – יותר מאשר הוגי הדעות או החכמים – הם ממשיכיהם של הלויים, המשוררים של נשמת ישראל. כולם יכולים להזדהות עם השירה שלהם, תהיה אשר תהיה הייחודיות של כל אחד. בימינו, עובדה זו כבר מאוד מורגשת בישראל.

⁸ דווקא מתוך שהובדל, ולא היה צריך לדאוג לקיום עצמו, שבט לוי התפנה להתעסק בכלל האומה (ה"ע").

⁶ דהיינו הארון, המנורה, מזבח הזהב וכדומה.

⁷ כלומר, ההגדרה ההלכתית של המלאכות, שנאסר לעשותן בשבת – נלמדת ממלאכות המשכן (ה"ע).